

**Perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiuru ja
pohjoismaisen yhteistyön ja tasa-arvon ministeri Thomas Blomqvist**

KANNANOTTO

Allekirjoittaneet järjestöt ovat sopineet seuraavasta kannanotosta esityksineen ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden turvaamiseksi sosiaali- ja terveydenhuoltouudistuksessa. Kohdennamme huomiomme seikkoihin, joista säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa ja itsehallinnollisten alueiden hallintoa koskevassa laissa.

Esitykset koskevat sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä, kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden yhteistyötä, vähemmistökielen toimielintä, hallinnon konkreettisia toimenpiteitä sekä tutkimus- ja kehitystoimintaa.

Yhteenveto

Kaksikieliset itsehallinnolliset alueet eivät tule kaikilta osin selviämään lakisääteisestä vastuustaan järjestää sosiaali- ja terveydenhoitopalveluja ruotsiksi. Tähän on kaksi pääasiallista syytä:

1. Eräillä kaksikielisillä itsehallinnollisilla alueilla ruotsinkielinen väestöpohja jää niin pieneksi, että jopa peruspalvelujen tarjoaminen ruotsiksi muodostuu hyvin vaikeaksi.
2. Eräiden palvelujen osalta koko maan ruotsinkielisen väestön määrä on niin pieni, että tarvittavaa osaamista voidaan ylläpitää vain kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden yhteistyöllä.

Siksi tarvitaan lakisääteinen yhteistoiminta-alue kaksikielisille itsehallinnollisille alueille. Yhteistoiminta-alueen tarkoitus on tukea kaksikielisiä itsehallinnollisia alueita ruotsinkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisvastuussa luomalla perusta yhteistyölle tiettyjen palvelujen tuotannossa.

Ruotsinkielisen väestön demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen kaksikielisillä itsehallinnollisilla alueilla edellyttää, että kielellisellä vähemmistöllä on todelliset toimintaedellytykset omaava toimielin.

Kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden tutkimus- ja kehitystoiminnan yhteistyö edellyttää kansallisen tason lakisääteistä toimeksiantoa, joka määrittelee vastuut ruotsinkielisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehitystoiminnan koordinoinnista ja tuesta.

Tausta

Lähtökohtamme on, että kaksikielisillä itsehallinnollisilla alueilla on lakisääteinen velvoite järjestää sosiaali- ja terveystalveluja yhtäläisin perustein sekä suomeksi että ruotsiksi, kuten nykyisissä terveydenhuoltolaissa ja sosiaalihuoltolaissa kielistä on säädetty. Käytännössä palvelujen järjestäminen ruotsiksi on kuitenkin haasteellista, mikä tulee huomioida sosiaali- ja terveydenhuoltouudistuksen valmistelussa.

Suunnitelluista itsehallinnollisista alueista oletettavasti kahdeksan tulee olemaan kaksikielisiä (Keski-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Varsinais-Suomi, Länsi-Uusimaa, Helsinki, Vantaa-Kerava, Itä-Uusimaa ja Kymenlaakso). Ruotsinkielisen väestön pääosa, vajaat 290 000 henkilöä, asuu näillä alueilla. Kaksikielisten alueiden edellytysten varmistaminen kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi vaatii alla selostettuja erityistoimenpiteitä.

Ruotsinkielisen väestön demokraattiset vaikutusmahdollisuudet tulee myös turvata. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyessä kunnilta ja kuntayhtymiltä suuremmille itsehallinnollisille alueille vastuualue kasvaa ja kielellisen vähemmistön suhteellinen osuus laskee. Monilla kaksikielisillä

itsehallinnollisilla alueilla tästä saattaa seurata, että ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet vaikuttaa päätöksentekoon heikkenevät.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen

Kielellisten oikeuksien toteutumiseksi järjestettäessä sosiaali- ja terveydenhuoltoa, tulee huomio kiinnittää sekä palveluverkoston että viranomaisten hallintoon. Sosiaali- ja terveydenhuollon saatavuus ruotsin kielellä tulee turvata sekä perus- että erityistasolla.

Ruotsinkielisen henkilökunnan rekrytointi on suuri haaste perustason, eli tulevien sosiaali- ja terveyskeskusten kehittämiselle. Henkilökunnan koulutus ja jatkokoulutus ovat tärkeitä seikkoja, jotka tulee huomioida uudistuksessa kokonaisuutena. Ruotsinkieliset hoitoketjut tulee suunnitella kattamaan kaikki kaksikielinen sosiaali- ja terveydenhuoltotoiminta. Tämä edellyttää henkilökunnan kielitaidon kartoittamista sekä tietoa yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoista.

Sekä henkilökunnan että asiakkaiden saatavilla tulee olla tietoa siitä, missä alueen ruotsinkielistä palvelua on tarjolla. Alueen viestinnällä tulee olla velvollisuus tiedottaa kielistä, joilla eri palvelut ovat saatavilla asiakkaille suunnatuissa digitaalisissa toiminnoissa. Edellytys sille, että ruotsinkielisellä väestöllä on saatavilla hyvää palvelua on, että mahdollisuus valita palvelutuottaja on olemassa samoin perustein kuin suomenkielisellä väestöllä. Tämä puolestaan edellyttää palvelusetelin ja henkilökohtaisen budjetin kehittämistä.

Viranomaishallintoa rakennettaessa kielelliset velvollisuudet tulee huomioida tiedotustoiminnassa, vastuunjaossa, hallintosäännön laadinnassa, strategioissa ja yhteistyösopimuksissa sekä muissa olennaisissa hallintoasiakirjoissa.

Digitaaliset ja liikkuvat palvelut ovat tärkeitä työkaluja varmistettaessa ruotsinkielisen palvelun saatavuus kaikilla tasoilla. Vaihtoehtojen, kuten puhelinpalvelun ja henkilökohtaisen tapaamisen, tulee myös olla saatavilla, jotta palvelut voidaan turvata henkilöille, jotka syystä tai toisesta eivät voi käyttää digitaalisia palveluja.

Kolmannen sektorin järjestöt ovat pitkään olleet monipuolisten ja tärkeiden palvelujen tuottajia. Itsehallinnollisilla alueilla tulee olla valmius alusta alkaen hyödyntää kolmannen sektorin osaamista ja kokemusta kehitystoiminnassa ja palveluverkon suunnittelussa. Tämä koskee ennaltaehkäisevää ja terveyttä edistävää työtä sekä sosiaali- ja terveydenhoitopalveluja. Erityisesti ruotsinkielisten ja kaksikielisten järjestöjen rooli on tärkeä, koska niiden palvelut usein täydentävät julkisen sektorin ruotsinkielistä palvelua.

On tärkeää, että peruspalvelut kuten sosiaali- ja terveyskeskukset toimivat myös ruotsiksi kaksikielisillä alueilla ja että panostuksia tehdään keskusten suomen- ja ruotsinkieliseen osaamiseen. Peruspalvelujen kaikkia osia ei kuitenkaan ole mahdollista järjestää ruotsinkielellä jokaisella kaksikielisellä alueella. Lisäksi lainsäädännön tulee tarvittaessa mahdollistaa tietyillä alueilla ruotsinkielisten palvelujen keskittäminen yhteen tai muutamaaan sosiaali- ja terveyskeskukseen. Samalla on tärkeää huomioida lähipalvelujen saatavuus.

Tietyt erikoispalvelut, mutta myös tietyt peruspalvelut, vaativat itsehallinnollisten alueiden välistä laajennettua yhteistyötä, koska ruotsinkielinen väestöpohja on pieni ja ruotsinkielentaitoista asiantuntemusta ei ole saatavilla kaikilla alueilla.

Itsehallinnollisten alueiden välinen yhteistyö

Ruotsinkielinen väestö on jakautunut maantieteellisesti pääasiassa kahdeksalle itsehallinnolliselle alueelle. Tämän johdosta ei ole edellytyksiä ylläpitää kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluja ruotsiksi jokaisella kaksikielisellä itsehallinnollisella alueella. Nykyisin suuri määrä ruotsinkielisiä palveluja tuotetaan muutamalla tai yhdellä paikkakunnalla koko maassa. On myös palveluja, joita ei ylipäänsä ole saatavilla ruotsiksi. Jotta kyseisiä palveluja jatkossa voidaan ylläpitää ja kehittää tarvitaan koko maan kattavaa yhteistyötä. Esimerkkejä näistä palveluista ovat:

- Ammatilliset ja lääkinnälliset kuntoutuskurssit
- Kehitysvammaisten erityispalvelut
- Valtion koulukodit

- Päihdehuollon laitoshoido
- Lasten ympärivuorokautinen psykiatrinen osastohoido
- Tiettyt neuropsykiatrisen palvelut
- Lasten oikeuspsykiatria
- Harvinaisten vamma-ryhmien erityistason kuntoutus ja neuvonta
- Adoptio-neuvonta
- Audionomipalvelut
- Psykogeriatrisen hoito
- Lasten ja nuorten palvelujen ja tuen monialainen yhteistyö
- Päihdeongelmaisten vankien etsivä tukitoiminta
- Suomenruotsalaisen viittomakielen tulkit ja ruotsinkieliset kirjoitustulkit

Koskien tiettyjä palvelukokonaisuuksia, kuten asumista ja laitoshoidoa (esimerkiksi päihdeongelmaisten laitoshoido, psykogeriatrisen asuminen, kehitysvammaisten erityiset asumispalvelut, koulukodit ja lastenkodit) on tärkeää, että palveluja tarjotaan kieli- ja kulttuuriympäristössä, johon asiakas voi samaistua. Eräitä näistä palvelumuodoista ei voida ylläpitää jokaisella kaksikielisellä alueella liian pienten volyymien ja ruotsinkielentaitoisen henkilökunnan puutteen vuoksi. Näitä palveluja on kehitettävä alueellisesti siellä missä se on mahdollista ja asiakkaan tarpeen mukaisesti.

Mainittujen palvelujen lisäksi on myös tukipalveluja, joissa kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden yhteistyö olisi hyödyllistä, kuten käännoistiminta, puhelinneuvonta, ruotsinkielisten lomakkeiden ja hoitomääräysten laadinta ynnä muuta. Yhteistyö voisi käsittää myös digitaaliset palvelut, mikä mahdollistaisi alueiden ruotsinkielisten voimavarojen yhdistämisen ja ruotsinkielisen informaation yhteen sovittamisen, edistäen näin tuottajien välisen yhteistyön käynnistymistä. Suunnitelma kyseisestä verkkosivustosta on jo olemassa HUS:n johdolla yhteistyössä usean kaksikielisen toimijan kanssa.

Pitkäjänteisen toimivan yhteistyön turvaamiseksi tulee kaksikielisten alueiden velvollisuudesta keskinäiseen yhteistyöhön säätää lailla.

Yhteistoiminta-alue

Oletamme, että nykyinen hallitus Sipilän hallituksen tavoin tulee esittämään viittä yhteistoiminta-alueita itsehallinnollisten alueiden järjestämälle sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyölle (nykyiset erityisvastualueet). Yhteistoiminta-alueiden tarkoituksena on mm. turvata palveluntuotannon toimivuus ja laatu, koska itsehallinnollisten alueiden malli joidenkin palvelujen osalta edellyttää laajempaa pohjaa ja yhteistyötä itsehallinnollisten alueiden kesken. Tämä vahvistaa pienten itsehallinnollisten alueiden edellytyksiä hoitaa tehtävänsä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisessä.

Toteamme, että kaksikieliset itsehallinnolliset alueet ovat maantieteellisesti hajallaan ja tulevat siksi kuulumaan eri yhteistoiminta-alueisiin. Ruotsinkielinen väestöpohja on pieni ja ruotsinkielisen asiantuntemuksen saatavuus on haastavaa. On tärkeää, että kaksikieliset itsehallinnolliset alueet muodostavat keskenään yhteistoiminta-alueen, jolla on selkeä lakisääteinen tehtävä harjoittaa yhteistyötä eräiden palvelujen tuotannossa.

Yhteistoiminta-alueen lakisääteisenä tehtävänä tulee olla kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden tukeminen siten, että ne täyttävät sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuunsa ja tarjoavat samanarvoista palvelua suomeksi ja ruotsiksi. Esimerkkejä palveluista, joita tällä hetkellä ei ole saatavilla kaikilla kahdeksalla kaksikielisellä itsehallinnollisella alueella ja joiden saatavuus on turvattava yhteistyöllä, ovat tiettyt psykiatrisen palvelut ja erityisesti lastenpsykiatria, lastensuojelun sijaishuolto huostaanoton yhteydessä, tietty vanhustenhuollon erityispalvelut, päihdehuollon laitoshoido sekä tietty vammaisten erityispalvelut (kts. myös yllä olevan listan esimerkit).

Kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden yhteistyön varmistamiseksi esitämme seuraavaa säännöstä lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä:

Kahdeksan kaksikielistä itsehallinnollista aluetta muodostavat yhteistoiminta-alueen, jonka vastuulla on ruotsinkielisen väestön sosiaali- ja terveydenhoitopalvelujen valtakunnallinen yhteen sovittaminen. Itsehallinnollisten alueiden tulee toimia yhteistyössä niin sosiaali- ja terveydenhoitopalvelujen kuin välttämättömien tukipalvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa turvatakseen ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumisen. Yhteistoiminta-aluetta varten laaditaan kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden välinen yhteistyösopimus. Xx alue hoitaa yhteistyösopimuksen laatimisen edellyttämät hallintotehtävät.

Säännöksen perusteluissa tulisi määritellä yhteistyön kattamat palvelut viittaamalla sisältölakien säännöksiin ja antamalla konkreettisia esimerkkejä palveluista, joita tällä hetkellä ei ole ruotsiksi kaikilla kaksikielisillä itsehallinnollisilla alueilla (tästä on saatavilla selvityksiä).

Hallinto

Koskien säännöksiä kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden hallinnosta edellytämme, että kaksikieliselle alueelle annetaan velvollisuus hallintosäännössään selventää, miten alue huolehtii kielellisistä oikeuksista, sekä muodollisesti että käytännössä. Itsehallinnollisen alueen strategian tulee myös sisältää kirjaukset siitä, miten kielelliset oikeudet toteutetaan.

Ruotsinkielisen väestön demokraattiset oikeudet tulee turvata myös itsehallinnollisten alueiden hallinnossa. Hyvä lähtökohta on, että kielellisen vähemmistön toimielimelle annetaan tarkoituksenmukaiset tehtävät ja että valtuustolla on vuosittain mahdollisuus käsitellä kertomus ruotsinkielisten palvelujen toteutumisesta, esimerkiksi tilintarkastuskertomuksen osana.

Kielellisen vähemmistön toimielin

Lähdemme siitä, että nykyinen hallitus tulee esittämään, että kielellistä vähemmistöä varten tulee kaksikielisillä itsehallinnollisilla alueilla olla lautakunta (tai muu maakuntaelin).

Voidakseen täyttää tehtävänsä tulee lautakunnalla olla todelliset mahdollisuudet valvoa ja vaikuttaa itsehallinnollisen alueen päätöksentekoon. Sillä tulee olla tosiasialliset toimintaedellytykset. Näiden saavuttamiseksi tulee määrätä, että lautakunnan puheenjohtaja on itsehallinnollisen alueen hallituksen jäsen. Lautakunnalla tulee olla mahdollisuus esitellä asiat hallitukselle. Lautakunnalle on myös välttämätöntä antaa riittävät virkamiesresurssit, jotta lautakunta voi täyttää tehtävänsä. Näemme tämän edellytyksenä sille, että kielellisellä vähemmistöllä on aito mahdollisuus harjoittaa demokraattista oikeuttaan vaikuttaa itsehallinnollisten alueiden päätöksentekoon. Lainsäädännön tulee myös mahdollistaa vastaavat vapaaehtoiset elimet alemmilla tasoilla.

Esitämme, että lakiin itsehallinnollista alueista kirjataan säännös vähemmistön toimielimestä. Säännöksestä tulee ilmetä seuraavat seikat:

- Kaksikielisiä kuntia käsittävillä itsehallinnollisilla alueilla tulee olla lautakunta (tai muu maakuntaelin) sitä kansalliskieltä varten, suomea tai ruotsia, joka on vähemmistössä.
- Lautakunnan tulee selvittää, arvioida ja vahvistaa alueen kielellisen vähemmistön palvelujen tarve sekä seurata palvelujen saatavuutta ja laatua.
- Lautakunta antaa esityksiä kielellisen vähemmistön sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseksi ja kehittämiseksi.
- Lautakunta antaa esityksiä kielellisistä pätevyysvaatimuksista ja kielitaidon kehittämisestä.
- Lautakunnalla on esittelyoikeus itsehallinnollisen alueen hallitukselle.
- Lautakunnan tulee joka vuosi antaa itsehallinnollisen alueen hallitukselle käsiteltäväksi kertomus palveluntarjonnasta.
- Lautakunnalla voi olla myös muita itsehallinnollisen alueen hallituksen määräämiä tehtäviä.
- Lautakunnan jäsenet tulee valita siten, että he edustavat alueen kielellistä vähemmistöä.
- Lautakunnan puheenjohtaja on itsehallinnollisen alueen hallituksen jäsen.
- Lautakunnalla tulee olla todelliset valtuudet itsenäisesti suorittaa tehtävänsä, jotta se voi ratkaista onko sosiaali- ja terveydenhuolto toteutettu hoidon järjestämispäätöksen sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevan kielilainsäädännön mukaisesti.

- Lautakunnalla tulee olla oikeus antaa esitys talousarvioksi riittävien voimavarojen turvaamiseksi tehtäviensä suorittamista varten.

Tutkimus- ja kehitystoiminta

Kansallinen toimeksianto on tärkeä ruotsinkielisen sosiaali- ja terveyshuollon kehitystoiminnan koordinoinniksi ja tueksi. Tämä on eräs ruotsinkielisen palvelun laadunvarmistuksen perusedellytyksistä. Valtakunnallisen vastuun omaava rakenne on tarpeen, koska kaksikieliset itsehallinnolliset alueet ovat jakautuneet usealle erityisvastuualueelle ja siksi vaarana on, että kehitystoiminnasta tulee hajanaista ja koordinoinnista heikkoa. Rakenne vaatii järjestelmällistä ja tehokasta kytkentää tutkimukseen ja koulutukseen. Kehitystyön tulee lähteä ruotsikielisten olosuhteiden erityispiirteistä, perustua tutkimukseen ja parhaaseen mahdolliseen tietoon sekä väestön ja ammattilaisten tarpeisiin. Lisäksi työ tulee sovittaa yhteen vastaavan suomenkielisen laadunvarmistuksen, synkronisoinnin ja synergiaetujen tavoittelemisen kanssa.

Vaikka kyseinen toiminto voidaankin nähdä itsenäisenä yksikkönä, jolla on oma operatiivinen tila, omat voimavarat ja oma päätöksenteko, tulee toimintoa voida hallinnoida ja johtaa osana suurempaa organisaatiota. Kehitystyötä tämän toiminnon ja kaikkien kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden, yliopistojen ja korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja vastaavien kehitysyksikköjen sekä kolmannen sektorin järjestöjen kanssa voidaan säädellä sopimuksin.

Siksi esitämme kaksikielisten itsehallinnollisten alueiden kansallista yhteistyötä lakisäätöisen kansallisen toimeksiannon muodossa, joka vastaa ruotsinkielisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistoiminnan yhteen sovittamisesta ja tukemisesta (vrt. 35 §:n 4 momentti Sipilän hallituksen esityksessä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki).

Rahoitus

Kaksikielisyys tulee huomioida riittävässä määrin alueiden valtionosuuksissa, jotta kaksikielisillä itsehallinnollisilla alueilla on todelliset edellytykset järjestää yhtäläiset sosiaali- ja terveydenhoitopalvelut suomeksi ja ruotsiksi.

Ystävällisesti,

Helsinki, 31.1.2020

Markus Österlund
pääsihteeri

Allekirjoittaneiden järjestöjen puolesta:

Svenska Finlands folkting
Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC)
Svenska pensionärsförbundet rf.
SOSTE Suomen sosiaali ja terveystyö ry.
SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf.
FDUV rf.
FMA - Funktionsrätt med ansvar
Psykosociala förbundet rf.
Svenska hörsel förbundet rf.
Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf.
Folkhälsans Förbund rf.
Samfundet Folkhälsan i svenska Finland rf.
Kårkulla samkommun

Barnvårdsföreningen i Finland rf.

Kuurojen Liitto ry.

Pixnekliniken

Härmän kuntoutus Oy

KRAN rf.

Understödsföreningen för svenskspråkig missbrukarvård rf.